

Mi még úgy tanultuk az iskolában, hogy Budapest tíz kerületre oszlik. El is tudtuk sorolni mind a tízet: első kerület Vár, második Vízi város — tizedik Kőbánya. Ez a tíz kerület úgy vésődött belénk, mint az öt világrész, mint a tizenkét hónap. Mozdulatlanul rögződött, nem volt múltja, nem volt jövője. Homályosan valahogy úgy gondoltuk, hogy a tíz kerületet is a jó Isten teremtette, mint a madarakat, az állatokat és a belvárosi cégeket, amelyeknek márványportáliján aranybetűkkel ez állt: »udvari szállító«.

A terület, amelyen lakom, akkor még ötödik kerület volt, azaz Lipótváros. Gyógyíthatatlanul rossz híre volt s éppen azoknál volt rossz, akiknek véleményére sokat adtam akkoriban. Nem mondhattam, hogy én a tájat szeretem, nem az embereket — kicsoda tája lehet egy kerületnek? S az se lett volna igaz, hogy nem szeretem az embereket; szerettem én sok embert ennek a kerületnek a népéből is. De persze, főleg a tájat szerettem: a Sziget fűzfáit a Duna tükreben, a nyári esték frissességét, amikor a hatos lekanyarodik a Lipót körútra, a Szabadság tér szobrait és virágágyait, az antikváriumokat a Vilmos császár úton, az Alkotmány utca fát és a Margit-híd tövében az akáccillatot. Amikor kilenc esztendőss vándorlás után a Teréz- és Erzsébetváros albérti szobáiban először nézhettem igazi, főbérteti lakást magamnak s végigjártam érte minden kerületet, a végén itt telepedtem le, a kerület legvégén, legutolsó házában, szemben a Margitszigettel.

A mostani park a házunk előtt akkor még rét volt, afféle külvárosi rét, amelyen kecskéket legeltettek, a kiégett füvek között tyúk kapirgált, kutyá kóborolt. Távobabb a rét rendetlen temetőre emlékeztetett; sírkőraktárak voltak itt, amelyeknek kis kalypbái előtt öreg kőfaragók dolgoztak az első tavaszi napsütésben. Még távolabb az új, nagy malmok zúgtak, aztán már Újpest következett, közben még egy eldugott munkaslakás-telep húzódott a parton, hosszú folyosói szembenéztek a Sziget végével. Egy reggelen kőművesek, ácsok jöttek, kezdték beépíteni a rétet. Hatemeletes házak nőttek ki a földből, a város kert-mémőkei kiszabták a földet téglalapokra és körökre, fasorokat és medencéket terveztek hozzá, hogy esténként a gazdag nagy házak kivilágított ablakaik fényfűzéirevel gyönyörködhesseken önmagukban a víztükörben. A kutyák már nem kóboroltak, hanem sétáltak itt, sőt sétáltatták őket; a környék „elegáns” lett, igényes és előkelő. Az egyik sarkon, a sírkőraktár helyén, bár nyílt, amelyben puha, ózsinú fotójók között ezüstvödörökben italokat hűtöttek, a másikon kávéház, amelynek metszett tükreik között dízós énekeltek. Esténként, amikor a néman futó autók megálltak a kávéház fényesora előtt, az előkelő csöndben tisztán lehetett hallani a beépített rádiók légies tánczenéjét.

Azután történt egy és más. Az a parányi zöld téglalap a város térképén — az a néhány négyzetméternyi föld, amely a mi házorumunktól a Dunapartig húzódik — akkor már megélt velünk együtt a negyvenes esztendőket is. Ablakaink előtt a nyilasok rendőrsége tartotta reggeli parádéit, errefelé hajtották át a csillagos-batysu meneteket, itt gyülekeztek a munkaszolgálatra behurcolt lányok és asszonyok. Ablakaink alatt tíz német ágyú állt: a park csatár lett. A hajdani virágágyak helyén ideiglenes sírok nyíltak; ide temették a Pozsonyi-úti henteset, a Sziget utcai trafikost. Azután egy este énekszó hallottunk — szovjet katonák énekeltek. S a házakban, amelyek hónapokon át barlangok voltak — kigyúlt a tűz, kenyeret sütöttünk, megfürdöttük a gyerekeket és újrakezdjük az életet.

A park hajdani földrajzi határai összemósódtak az utakkal és földrajzi határaival együtt elmosódtak politikai határai is. A pázsit helyén kopasz dombok és sáros tócsák képződtek, odébb hatalmas sások nőttek a házfalak mentén. A padoknak csak a kópillérei álltak — elegáns, lécezett-lakkozott ivüket elültették az ostrom alatt — s ezek a kópillérek felülről nézve alvó hattyúknak látszóttak a hajnali táj zöld tavában. De nappal por volt, amit még jobban felverték a rongyabdával futballozó gyerekek.

Ekkor határozta el a Magyar Kommunista Párt V/13. körzete, hogy rendbehozza a parkot — legyen jó levegő, pázsit és árny, padok, fák, utak, de most aztán már mindenkinek.

*

Ekkoriban derült ki, hogy egy város területi beosztásának gyakorlati értelme is lehet, nyilván az idők kezdetén a mi városunknak is volt, de az idők múlásával elveszett. Ezt a gyakorlati értelmet láttuk meg akkor, amikor 1945-ben az MKP szervezetei kisebb területi egységekre bontották a várost. A kerületeken belül körzeteket létesítettek, a körzetek kisebb egységekből: tömbökből álltak, a tömbök házakból. A mi házunk, amely eddig elveszett a kerület sűrű rengetegében, egyik napról a másikra megbecsült és felelős része lett a 39-es tömbnek, amely azután másik három tömbbel együtt az V/13. körzethez tartozott. A Dunától a Pannónia utcáig terjedt a terület hosszában, a Sziget utcától az akkor még Légradí utcáig szélességben. Elhatárolódott tehát, de különbségmódon éppen ettől az elhatárolástól vált a város egyik szerves részévé. A mi legkisebb házánk a hazában: a mi körzetünk volt. S ebben a kicsi körzetben benne volt az egész világ.

A hivatalos főváros akkoriban még nem foglalkozhatott az olyasmivel, hogy sétaterek rendbehozása; a körzet dolga volt megkeresni, hogy „egészségvédelmi szempontból” milyen területeket kell és lehet rendbehozni a környéken. Elsősorban a gyerekek érdekében kellett ez; nem volt még tiszta, jólevegős, füves hely a környéken.

Nagyon szívenütött, hogy a feladatot nem én kaptam. Már amikor először szobakerült, belémnyilallt az izgalom: végre, lemoshatjuk a „lipótvárosi” gyalázatot, végre: tehetünk valamit ezért a földért, dolgozhatunk érte, egészen a miénk lehet. Magam szerettem volna felásni, bevetni, learatni a „mi földünket.” De azután láttam, hogy R. Éva milyen fáradhatatlanul dolgozott az ügyért, a fővárossal, az előljárósággal tárgyalt, padokat szerzett, fűmagra gyűjtött, mozgósította az embereket. Segítettem hát neki, amit tudtam, jártam a házakat, hogy minél többen jöjjenek le az ásáshoz.

Így jött el az a vasárnap, április hetediké, ha jól emlékszem. Alig aludtam éjjel, néztem a parkot, a Dunát, a házakat. A víz sötéten villogott az éjszaka ezüstjében; éjjelfelé csöndes neszezéssel elindult az eső. A föld, a mi földünk, amely csontig kiszáradt már, szinte hallhatóan szürcsölte a vizet. Számoltam magamban, kik fognak lejönni, kik nem — ötvenkét ház emberei vonultak el előttem lelkesen és integetve, fanyarul és közömbösen, álnokul és gyűlölködve, szeretettel és készségesen. Készen aludtam el — nem is lettem első vasárnap. Már voltam lenn vagy húszan — a házfalalnál álldogáltak, mert ez a jó, csöndes éjszakai eső ittmaradt; esett még mindig. Az ég szürke volt, de mégse tompaszürke — fényes szürke volt, mint ami mögött világit valami, csak a fűgönyt kellene elhúzni előle. A mi házunkból elég sokan voltak, elindultunk megkeresni a mieinket, a körzetieket. V. Pali láttam meg elsőnek, ott állt egy kopasz hársfa alatt és az eget kémlelte. Gyerekesen lelkendező kiáltásomra, hogy kezdhettek-e, kedvetlenül nézett felém.

— Hogy képezed? Ilyen esőben?

S a hirtelen csöndben, keserűen tette hozzá:

— Már lemondtam az ásókat is.

A szívem elszorult.

— Nem ásunk?

— Nem.

Körülnéztem. A sarkon túl újabb csoportok jöttek az esőben. Megismertem P. bácsit, az öreg ügyvédet, K. Sándort, a nyomdászt, S.-né, aki a körzet adminisztrációját intézte, s mintha zászló lett volna a kezében, úgy vezette a csoportját.

— Elvtárs — mondtam kapkodva — ezt nem lehet! Nem érzed, hogy ezt nem lehet? Ha összehoztunk itt ennyi embert — és még

...bőven fogunk jönni, meggyártjuk...
állni az eső, higgyétek el nekem! — akkor ezt nem lehet így hagyni! Nem lehet — ki mertem mondani — kihasználatlanul elmúlni hagyni ezt a közös akaratot, készséget, szándékot. És csalódás is volna ez nekik, mindenkinek. Ásó kell — neki kell látni a munkának.

V. Pali a józanokhoz tartozott, azokhoz, akiknek helyes, nyugodt, reális magartatása mindig leszerelte az én gyerekesen eltűzött lelkesedésemet. Most is így nézett rám, józanul és nyugodtan.

— Ez mind igaz — mondta — de mit csináljunk, ha egyszer esik? Zuhogó esőben nem leszünk elegendő, akik hajlandók vagyunk ásni. Nekiláthatunk, de nem lesz eredménye, érte? Majd megcsináljuk a jövő vasárnap. Egy héttel később, az már mindegy.

— Nem mindegy — mondtam — nem erről van szó. Arról van szó, hogy te azt hiszed: egész nap esni fog, én pedig azt, hogy egy óra múlva kiderül. Itt a különbség.

S mintha egy idegen, új, erős ember beszélt volna belőlem, felkiáltottam:

— Elmegyünk az ásókért! Ki jön velem, elvtársak?

V. Pali arca elkomorult.

— Gondolod, elvtárs — kérdezte némi éllel — hogy én nem mennék el érte, ha látnék benne egy szikra lehetőséget? Egyrészt zuhog az eső. De jó, mondjuk, hogy igazad lesz: kiderül. Akkor se tudunk már ásókat szerezni — lemondtam az ásókat. Azok pedig a Városházán vannak elzárva egy pincében. Vasárnap van, kizárt dolog, hogy ki tudjátok hozni onnan.

Megismételtem:

— Ki jön velem, elvtársak?

Tizen is jöttek volna. De V. Sándor, a mérnök, már meg is fogta a karomat és szaladni kezdett velem. A sarkon túl kaptunk taxit — a város még aludt. Néptelen utcákon robogtunk, szót se szóltunk, csak a sofőr sürgettük néha: gyorsabban! S a Városháza előtt kiugrottunk a kocsiból.

Nem mondom el most, hogy hány percet akadékoskodott az egyik ügyeletes portás, hányat a másik. Félóra múlva V. Sanyi dühbejött, levette a lakatot, jegyzőkönyvet vétettünk fel s felhordtuk a pincéből a hatvan ásót. Felraktuk őket két taxiba, a sofőr mellé ültünk. A taxiban az ásók utaztak. Mire kiértünk a Marx térre, az égen felragyogott a nap. Az eső elállt.

*

Mindenki érezte már ezt kicsiben-nagyban ezt az áradó csodát, ami az embert akkor tölt el, ha sikerült tennie valamit. De az első tette mélyebben fogadjuk, olyan rétegekben, amelyek talán a gyerekkor óta nem érintett külvilág. Mit tettem én akkor? Semmit. Elhoztam hatvan ásót taxin. Ha nem hozom meg lett volna a jövő héten, vagy elment volna érte más egy félórával később. Nem tettem semmit — azok tettek, akik lehetővé tették, hogy végre elmondhassam ennek a városrészeknek a földjén egy cselekedet után: én tettem Méretetlen erőket éreztem. Úgy éreztem, hogy hegyeket tudnék elmozdítani ezzel a erővel magam mögött — ezzel az erővel benem.

A parkban kiosztottuk az ásókat és nekifogtunk a munkának. Ástunk — ki-ki a mag módján, de mindenki dolgozott. Párttitkárun törekeny fiatalasszony volt akkor; lelkiismeretesen, lassan, szívósan dolgozott fel egy területet, addig nem ment tovább, F. Rózi szerzővel és lelkesítőn. P. bácsi, az öreg ügyvéd, mélyen és alaposan. Úgy, ahogy gondolkozott.

Én bevallom, rettentő szívdobogások között többet és gyorsabban, mint ahogy bírta a szívem. Le is kellett állnom gyakran, ásómról maszkodtam, figyeltem az embereket. Délben felszaladtam enni valamit — az ablakból láttam, hogy a park fele már fel van ásva. Körölte, benne, a fekete barázdák között nyüzsgő dolgozó, eleven tömeg — nem, ez nem volt „Lipótváros” többé. Inkább a falu volt, a régi gyerekkori: Királyhelme.

Egyszer csak, ahogy visszamentem, a nézet szélén, amikor már felástuk a pocsolját

1956 MÄR 28

BÉKE ÉS SZABADSÁG

Meglátom a körzet egyik ritkán látott tagját: Madarász bácsit. Egyike volt ő annak a nagyon kevés fizikai munkásnak, aki a körzethez tartozott, ehhez a polgári körzethez, amelynek legnagyobb részét az értelmiségiek és kispolgáriak tették. Az első időben beteg volt, nem dolgozhatott még üzemben, csak a körzetbe járt le, együtt ült velünk H. Piroska konyhájában az első szemináriumokon. Utóbbi hónapokban már munkaképes volt, vissza is ment a régi helyére, egyik újpesti gyárba. De nem maradt el tőlünk végképp. Mindig benézett, taggyűlésekre is eljárt, igénybevette a könyvtárat is, a szemináriumot is folytatta velünk együtt.

Ott állt a négyszög szélén, az ásójára támaszkodott.

— Szabadság, Madarász bácsi — mondtam, — Hát felástuk mégis!

— Fel — mondta közömbösen.
Közelebb mentem.

— Hát azért — mondtam — hadd dicsekedj el, hogy már én is teszek néha valamit. Tudja, hogy én szereztem meg az ásókat?

Rámnéz.

— Maga?

— Én.

Megfogja az ásóját:

— Ezt? Tényleg?

— Ezt is. Mind a hatvanat.

— Mind a hatvanat?

— Mind a hatvanat.

Megint rámnéz, elmosolyodik. Így mosolygott mindig a konyhaszéken, amikor a régi értelmiségiek Hegelt idézték. Aztán megfogja a kezemet.

— No nézzen körül az elvtársnő. Számolja meg az embereket. Hányan dolgozunk itt?

Körülnéztem — számolni kezdtem. Ebben a négyszögben, ahol mi voltunk a szélén, hetvenen ástak, tizen minden sorban, hét sorban. Odébb egy nagyobb csoport. A széleken megszámlálhatatlanul sok ember. Nem, nemcsak azok, akiket mi körzetiek oly lelkesen „aktivizáltunk.” Sokkal több s egészen mások.

— Madarász bácsi — mondtam riadtan — én hatvanat hoztam. Hatvan ásót — annyi volt.

— Pedig hát több van — mondta az öreg nyugodtan. — Lásza mennyi?

És számolni kezdett a kezén:

— Százat a hídról hoztunk. Ötvenet onnét a házépítéstől. Negyvenet megint csak máshonnan. Volt olyan is, aki csak egyet hozott. De sokan hoztunk.

S ahogy újra rám mosolygott, a mosolyában nem volt fölény, csak valami csöndesen áradó biztonság:

— Sokan vagyunk mink, elvtársnő, nagyon.

Bajuszára egy csöpp eső esett a fáról. Le-

törölte az öklével, aztán bólintott néhányat és újra nekilátott az ásásnak.

*

Estére fel volt ásva a park, másnap már be lehetett vetni fűmaggal. Az utakat sárga sóder borította. Pirosra festett lécek vontak kecses és használható hidacsokát a padok kőpillérei közé. Május elsejére ünnepséget terveztünk a parkban, addigra már halványzöld pelyhes gyeper borította a földet. Délutánonként, amikor nagy volt a lárma lenn, gyakran mentem az ablakhoz és ha megláttam, hogy valaki rálépett a fűre, lekiabáltam:

— Tessék az utakon járni! Ne tessék a fűre lépni!

Volt aki szép engedelmesen lement a fűre de akadt olyan is, aki felnézett és nem értette a dolgot. Mi köze ennek a negyedik emeleti bérház-lakónak egy fővárosi parkhoz? Talán azt képzei, a villájában van és a kertjébe merészkedtek?

— Ezt a parkot mi ástuk fel! — kiabáltam. — A környék lakói! Nem azért dolgoztunk vele, hogy most beletapossanak! Tessék az utakon közlekedni!

S egymásután hallottam felcsattanni a többi házból is:

— Tessék lemenni az útra! Méc onnan te gyerek? Hallottak ilyet, belemegy a fűbe! Tessék elvinni a kutyát! Bácsi! Magának szoltam! Ezt a parkot mi ástuk fel!